

WEESMEISJE NR. 8

Kim van Alkemade

Weesmeisje^{nr.8}

Vertaling Ineke van Bronswijk

HarperCollins

© 2015, Kim van Alkemade
Oorspronkelijke titel: *Orphan nr. 8*
Vertaling: Ineke van Bronswijk
Omslagontwerp: Wil Immink Design
Omslagbeeld: Karina Simonsen / Trevillion Images
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Soest
Druk: CPI Koninklijke Wöhrmann BV, Zutphen

ISBN 978 94 027 0810 3
NUR 302
Eerste druk 2016

Originele uitgave verschenen bij HarperCollins Publishers LLC, New York, U.S.A.
Deze uitgave is uitgegeven in samenwerking met HarperCollins Publishers LLC
© Nederlandse uitgave: HarperCollins Holland
HarperCollins Holland en Harlequin Holland zijn divisies van Harlequin Enterprises Limited
www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

Ter herinnering aan mijn grootvader Victor Berger,
'de alleskunner van het weeshuis'

Hoofdstuk 1

Vanuit haar bedje van proppen kranten onder de keukentafel zag Rachel Rabinowitz de blote voeten van haar moeder naar het aanrecht schuifelen. Ze hoorde water in de ketel lopen, zag toen dat haar moeder op haar tenen ging staan om een stuiver in de gasmeter te doen. Er klonk geknetter van een afgestreken lucifer, het sissen van gas, de plof waarmee de brander aanging. Toen haar moeder langs de tafel liep, stak Rachel haar hand uit om de zoom van haar nachthemd vast te pakken.

‘Ben je nu al wakker, aapje van me?’ Visha keek omlaag; haar donkere haar hing in losse krullen om haar gezicht. Rachel knikte, haar ogen wijd open. ‘Je blijft daar totdat de kostgangers naar hun werk zijn, hè? Je weet dat ik er de zenuwen van krijg als er te veel mensen in de keuken zijn.’

Rachel stak haar onderlip naar voren. Visha zette zich schrap, bang als ze was dat ze een van haar dochters driftbuien had uitgelokt, hoewel er sinds de laatste uitbarsting al maanden waren verstreken. Toen glimlachte Rachel. ‘Ja, mama, ik blijf hier.’

Visha ademde opgelucht uit. ‘Zo ben je lief.’ Ze richtte zich op en klopte op de deur van de voorkamer, twee scherpe tikken. Nadat de gedempte stemmen van de kostgangers haar hadden verzekerd dat ze wakker waren, liep ze via de keuken de woning uit. Terwijl ze door de gang van de huurkazerne naar de wc’s liep, durfde ze te denken dat de problemen met Rachel eindelijk tot het verleden behoorden.

Het was begonnen met koliek, maar dat kon ze de baby niet kwa-lijk nemen, al dacht Harry daar anders over. Maandenlang had de baby hele nachten gekrijst. Alleen als ze haar in haar armen hield en

heen en weer liep in de keuken, ging het gekrijs over in snikken, waar de buren ten minste doorheen konden slapen. In die tijd hadden ze geen kostgangers kunnen hebben – wie wilde er betalen om naast die herrie te slapen? – en werkte Harry vaak over om het gebrek aan kostgeld goed te maken. Om niet in de buurt van de baby te hoeven zijn, ging hij 's avonds steeds vaker naar bijeenkomsten van zijn vereniging. Ook op zondagen wist hij te ontkomen door Sam mee te nemen naar Central Park of de haven om naar de schepen te kijken. Visha was in die tijd bijna gek geworden, opgesloten in die drie vertrekken met een kind dat een hekel aan haar leek te hebben. Dat ze die lange maanden doorkwam, had ze te danken aan Mrs. Giovanni, die elke dag langskwam om een praatje te maken, of om de baby een uurtje mee te nemen zodat Visha kon slapen.

Terug in de keuken schonk Visha kokend water in de theepot en in de waskom die in de gootsteen stond. Vervolgens liet ze de ketel weer vollopen en zette hem terug op het fornuis. Ze bracht het water in de waskom op temperatuur met een scheut koud water en legde een klein, hard stukje zeep en een versleten handdoek neer. Ze zette de theepot op tafel, twee kopjes, een pot jam, een lepel en een paar sneden brood van de vorige dag.

In de voorkamer schraaptten meubels over de vloer, toen ging de deur open, en de kostgangers, Joe en Abe, kwamen naar buiten. De jonge mannen hadden allebei een ontbloot bovenlijf. Bretels bungelden aan de tailleband van hun gekreukelde broek, en hun losse veters sleepten over de vloer. Visha hing twee vochtige overhemden over de rugleuningen van de keukenstoelen. Ze had de hemden de vorige avond laat gewassen, en ze waren in elk geval schoon, mocht er iemand klagen. Abe liep weg door de gang, terwijl Joe zich over de gootsteen boog om zich te wassen.

Visha schuifelde om hem heen naar haar slaapkamer en deed de deur dicht. Ze trok haar nachthemd uit en hing het aan een spijker

in de muur, knoopte toen een witte blouse dicht over haar onderjurk heen en stapte in een lange rok. Harry gaapte toen Visha op het bed kwam zitten om haar kousen aan te trekken. Zijn arm lag nog over haar hoofdkussen. De afgelopen nacht had hij haar schouder gestreeld en in haar oor gefluisterd: 'Binnenkort, mijn Visha, binnenkort, als ik mijn eigen baas ben, een eigen bedrijf heb, gaan we hier weg en verhuizen we naar Harlem, of misschien zelfs naar de Bronx. De kinderen krijgen hun eigen slaapkamer, we hoeven geen kostgangers meer te nemen, en jij kunt de hele middag als een koningin met je voeten omhoog zitten, mijn koningin.' Visha stelde zich voor dat ze in een rustige slaapkamer in een nieuw flatgebouw was, de ramen wijd open om koele lucht binnen te laten. Ze zag voor zich dat ze een badkuip in een betegelde badkamer vol kon laten lopen met warm water door alleen maar de kraan open te draaien.

Visha had zich uitnodigend naar hem toe gedraaid. Hij kwam rustig op haar liggen, zoals zij het fijn vond, niet zoals hun buurman Mr. Giovanni, wiens gekreun altijd weergalmde in de stinkende luchtkoker. Ze hield hem tot aan het eind binnen in haar, haar hielden tegen zijn knieholtes gedrukt, want het vooruitzicht beter betaald werk wekte bij haar het verlangen naar nog een kind. Rachel was al vier, de slapeloze nachten waren een vage herinnering, en de driftbuien leken tot het verleden te behoren. Nadat Harry zich van haar af had gerold, droomde Visha van een vederlichte pasgeborene in haar armen.

Rachel begon rusteloos te worden. De kostgangers zaten nog aan tafel, roerden jam door hun thee en sopten hun brood erin. Ze stak haar armen onder de tafel vandaan en speelde met Joes schoenveters.

'Wat gebeurt daar nou? Knabbelen er ratten aan mijn veters?'

Rachel lachte en porde Sam wakker, die naast haar lag te slapen. 'Strik hun veters, Sam, dan vallen ze als ze opstaan,' fluisterde ze. 'Ik kan nog geen veters strikken.'

Joe hoorde haar. ‘Waarom wil je dat ik val? Om mijn nek te breken misschien? Pas maar op, anders trek ik je onder de tafel vandaan, en krijg je een standje van je moeder.’

Sam sloeg zijn armen om zijn zusje heen. ‘Niet zo flauw doen, Rachel. Als je lief bent, leer ik je het getal dat na honderd komt.’

Ze liet de veters los. ‘Zijn er na honderd nóg meer getallen?’

‘Belooft je dat je stil zult zijn totdat mama zegt dat we eruit mogen komen?’

Rachel knikte gretig. Sam fluisterde in haar oor.

‘Zeg het nog een keer.’ Dat deed hij. Rachel lachte alsof ze een snoepje had gekregen.

‘Honderd én honderd én honderd.’ Sam legde zijn hoofd op de kranten en luisterde voldaan naar Rachel, die zacht de getallen prevelde.

Vorig jaar september was hij voor het eerst naar school gegaan, en Rachel had zich in het hoofd gezet dat zij met Sam mee zou gaan. Toen hij die ochtend zonder haar wegging, had ze een driftbui gekregen die nog niet over was tegen de tijd dat hij tussen de middag thuiskwam. Rachels gekrijs had zelfs Mrs. Giovanni weggejaagd, en Visha was de wanhoop nabij. ‘Probeer jij haar maar stil te krijgen,’ zei ze tegen Sam, waarna ze zich in haar slaapkamer had opgesloten.

Sam had zijn zusje tot bedaren gebracht door haar de eerste vijf letters van het alfabet te leren. Voordat hij rammelend van de honger terugging naar school, hadden ze een afspraak gemaakt. Als ze gehoorzaam en lief was, zou hij haar met letters en getallen belonen. Het was nu april, en ze wist nu al net zoveel als hij.

Die dag maakte Visha zijn gemiste lunch goed door ’s avonds zijn lievelingseten te maken: pasta met tomatensaus naar het recept van Mrs. Giovanni. ‘Je hebt vandaag mijn leven gered,’ had ze tegen Sam gezegd, en ze had een kus op zijn hoofd gedrukt.

Visha kwam aangekleed uit de slaapkamer om de lunch voor de

kostgangers klaar te maken – koude gepofte aardappels met dikke zure augurken, die ze in krantenpapier wikkelde. Stoelpoten schraapten over de vloer en kopjes ratelden toen Joe en Abe opstonden. Ze trokken de bretels over hun vochtige hemd, pakten hun jas, staken de lunch in hun zak en verlieten de woning.

‘Kom nu maar onder de tafel vandaan, aapje,’ zei Visha. De deken werd afgegooid en Rachel kroop onder de tafel vandaan, gevolgd door Sam. Visha gaf hun allebei een kusje op het hoofd. Sam pakte Rachels hand en trok haar mee de keuken uit naar de gang. Terwijl ze om beurten naar de wc gingen, zette Visha nog eens water op voor een tweede pot thee. Ze spoelde de kopjes om en zette die weer op tafel.

Toen de kinderen de keuken binnenrenden, tilde Visha Rachel op schoot. Sam stond op zijn tenen bij het aanrecht om zich te wassen. Hij was lang voor een jongen van zes, en Visha zag nu al de kleine versie van de man die hij zou worden. Zijn lichtbruine haar had hij van Harry, net als de lichtgrijze ogen – Visha’s vader betwijfelde dan ook of Harry wel echt Joods was. Maar terwijl Harry een gladde tong had en vleiend sprak, was Sam juist scherp en snel. Nu al vocht hij op school met andere jongens en scheurde hij zijn broek als hij op straat honkbalde.

Rachel legde haar handen tegen Visha’s wangen om haar aandacht te krijgen. Visha keek naar haar eigen spiegelbeeld in de donkere ogen van haar dochter, zo bruin dat ze bijna zwart waren. Sam was klaar, en Visha sleepte haar stoel naar het aanrecht zodat Rachel erop kon gaan staan om zich te wassen. Toen beide kinderen aan tafel zaten, thee dronken en brood sopten, legde Visha een ei in de waterketel en wekte ze haar man.

Met zijn stem nog dik van de slaap fluisterde Harry in Visha’s oor: ‘Denk je dat we vannacht een baby hebben gemaakt?’

‘Als dat zo is,’ fluisterde ze terug, ‘heeft de baby een papa nodig die eigen baas is, dus kom maar snel uit bed.’

Visha kwam met een glimlach op haar gezicht de keuken binnen, gevolgd door Harry.

‘Papa!’ riepen Rachel en Sam in koor. Hun vader legde zijn handen op hun schouders, trok ze tegen zich aan en gaf ze tegelijk een kus op hun wang.

Visha grinnikte. ‘Gun hem nou even rust.’ Ze tilde het deksel van de ketel om het dansende ei te bekijken, terwijl Harry naar de gang ging. Het was een luxe, elke ochtend een ei voor Harry alleen, maar hij zei dat hij het nodig had om sterk te blijven. Als Visha een bot met minder vlees voor hun soep en brood van de vorige dag moest kopen om het ei te kunnen betalen, ach, Harry zou het allemaal goedmaken.

Toen hij terugkwam, tilde hij Rachel op zijn knie en ging op haar stoel zitten. Visha zette een kop thee en een paar sneden brood voor hem neer, viste het ei met een vork uit de ketel en legde het op zijn bord. Met haar handen afwezig rustend op haar buik leunde ze tegen het aanrecht en keek naar haar man en kinderen.

‘En, Sammy, wat heb je gisteren op school geleerd?’

Harry had de kinderen sinds het ontbijt van de vorige dag niet meer gezien. Hij had overgewerkt, was daarna rechtstreeks naar een bijeenkomst van zijn vereniging gegaan en pas thuisgekomen toen de kostgangers al sliepen. Zo kon hij ongestoord in Visha’s oor fluisteren. Visha had die vereniging van hem altijd verfoeid, ook omdat de contributie zo hoog was, totdat hij haar ervan had weten te overtuigen dat de vereniging hem zou steunen als hij eenmaal zijn eigen bedrijf begon.

Sam rolde met zijn ogen. ‘We kennen al het hele alfabet en leren elke dag nieuwe woordjes. “Kat” spel je k-a-t.’

‘En wat is dit?’ Harry wees op het brood op tafel, wierp tersluiks een blik op zijn vrouw.

‘Brood, papa, en dat spel je met een d op het eind.’

‘Jij bent nu al geniaal.’ Harry rolde het ei over zijn bord om het van de schaal te ontdoen. Soms bewaarde hij een hapje voor Rachel, duwde hij het ronde kapje eiwit met zijn vingers tussen haar lippen, maar die ochtend stak hij het ei in zijn geheel in zijn mond.

‘Wat moet je vandaag snijden, Harry?’ vroeg Visha.

Rachel aapte haar moeder na. ‘Ja, papa, wat ga je snijden?’

‘Nou,’ zei hij, waarbij hij zich tot zijn dochter richtte, ‘we hebben gisteren nieuwe patronen voor blouses binnengekregen, en ik moest bedenken hoe die op de stof moest liggen. Mijn baas vindt dat ik goed snijd omdat ik weinig afval heb, maar in de stof voor de nieuwe blouses loopt een smal stiksel door het weefsel, en ik moest het patroon zo neerleggen dat het stiksel bij alle naden doorloopt. Dat was een hele klus. Daarom was ik gisteravond niet thuis voor het eten.’ Hij keek naar Visha. ‘Maar nu weet ik hoe het moet, dus vandaag ga ik snijden.’

‘Mag ik ook snijder worden als ik later groot ben?’ vroeg Rachel.

‘Waarom zou jij in een fabriek willen werken? Daarom werk ik zo hard, zodat jij niet zo’n leven hoeft te krijgen als ik. Bovendien zijn meisjes geen snijders. De messen zijn veel te groot voor hun kleine handen.’ Harry stak Rachels vingers in zijn mond en deed alsof hij erop kauwde, totdat ze in lachen uitbarstte.

‘Jij moet een beetje opschieten, bolleboos,’ zei Harry tegen Sam, ‘anders kom je te laat op school.’

Sam sprong overeind en rende naar de voorkamer om zich aan te kleden. Toen hij terugkwam, gaf Visha hem zijn jas. ‘Blijf tussen de middag niet op straat spelen, kom direct naar huis om te eten!’ riep ze hem na toen hij de deur uit rende en de trap af kletterde.

Visha ging naar de voorkamer om de ramen open te zetten. Het was een heldere en frisse ochtend in april. Ze boog zich naar buiten en zag een politieman die nog een griepmasker droeg, maar Visha was niet langer bang voor besmetting nu de winter voorbij was. Ze

klopte het af. Toen zag ze Sam uit de voordeur naar buiten komen; hij ontweek de karren van straatventers, de automobielen en het oude paard van de melkboer. Telkens stond ze er versteld van dat zo'n klein jochie zich zo onbesuisd in het straatleven stortte.

Met een zucht draaide ze zich weg van het raam. De kostgangers hadden er een bende van gemaakt; dekens waren over meubels gehangen, vuile kleren lagen op de vloer, hun hutkoffer in de hoek stond wijd open. Ze ruimde eerst de kamer op voordat ze terugging naar de keuken. Harry was naar de slaapkamer gegaan om zich aan te kleden. Rachel zat aan tafel, sopte stukjes oud brood in haar thee en viste ze er met een vork weer uit. Met haar tong drukte ze het gesopte brood tegen haar verhemelte om de thee eruit te knijpen en te genieten van het zachte brood.

Visha was bezig Harry's lunch in te pakken toen hij haar riep vanuit de slaapkamer. 'Kom even hier, wil je?'

'Blijf aan tafel zitten, Rachel,' zei Visha, en ze liet de ingepakte aardappel met augurk op het aanrecht liggen. 'Ik ben zo terug.'

'Ja, mama.'

'Doe de deur dicht, Visha,' zei Harry, en nog voordat ze zich had omgedraaid, pakte hij haar heupen beet.

'Harry, nee, ik ben al aangekleed.' Hij pakte met twee handen de zoom van haar rok en trok die omhoog naar haar middel. 'Straks kom je nog te laat op je werk.' Hij trok haar mee naar het bed, duwde haar naar voren en trok haar lange onderbroek omlaag. 'Rachel kan het horen!'

Met zijn ene hand hield hij haar omlaag, terwijl hij met zijn andere zijn lid bij haar naar binnen duwde. Deze keer moest Visha een kreun onderdrukken. Ze draaide haar gezicht naar de matras terwijl Harry achter haar bewoog. 'Je wilt toch graag nog een baby?' De matras smoorde haar 'ja, ja'

In de keuken dronk Rachel haar thee op, maar er lag nog een

stukje brood op tafel. De theepot was leeg. De ketel stond op het fornuis, de stoel nog voor het aanrecht. Ze keek naar de slaapkamerdeur. Ze wist dat ze op haar moeder moest wachten, maar ze had zo'n trek in thee. Ze pakte de theepot van tafel, klom op de stoel, zette de theepot op het aanrecht, haalde het deksel eraf en deed er wat thee uit het blikje in. Toen pakte ze met twee handen de ketel, zoals ze het haar moeder ontelbare keren had zien doen.

De ketel was zwaarder dan ze had verwacht. Toen ze hem schuin hield, stootte de tuit tegen de theepot, die omviel. Terwijl ze de ketel nog steeds met twee handen vasthield, keek Rachel hulpeloos toe toen de theepot op de keukenvloer in duizend scherven brak. Met een klap zette ze de ketel weer op de brander, en het water siste en spetterde in de vlam. Rachel schrok zo dat ze haar evenwicht verloor. De stoel wankelde, en ze viel op de grond. Even had ze het gevoel dat ze niet meer kon ademen. Toen zoog ze lucht naar binnen en gilte ze als een troep wilde katten.

In de slaapkamer hoorde Visha dat er iets brak op de vloer, gevolgd door een doffe plof. Ze verstijfde en duwde zich omhoog, maar Harry was nog niet klaar en bleef haar vasthouden. Het gekrijs van hun dochter drong door de deur heen. 'Harry, genoeg, ze is gewond!' Met een huivering stootte hij nog dieper in haar. Toen hij haar eindelijk losliet, kwam Visha wankelend op haar benen overeind, en ze trok haar kleren omhoog over haar kleverige dijen.

Visha trof Rachel aan op de vloer, met de stoel boven op haar. 'Harry, je moet komen!'

Even later stapte hij de keuken in, nog bezig zijn broek dicht te knopen. Hij tilde zijn gillende dochter op en schopte de stoel opzij. 'Wat is er gebeurd? Heb je iets gebroken?'

Visha ging met haar handen over Rachels dijen, boog haar knieën, draaide haar enkels, tilde toen een voor een haar armen op en controleerde ellebogen en polsen. Rachel bleef keihard gillen ter-

wijl Visha controleerde of haar iets mankeerde. ‘Ik geloof het niet, Harry. Ze is gewoon gevallen, meer niet.’ Ze zag de scherven op de vloer. ‘Kijk eens naar mijn theepot! Ik had toch gezegd dat je aan tafel moest blijven zitten!’

Harry streelde Rachels haar, maar nu ze een van haar aanvallen had, kon niets haar kalmeren. Hij gaf haar aan Visha. ‘Ik heb hier geen tijd voor, ik ben al laat!’ schreeuwde hij boven Rachels gekrijs uit.

‘Dat is je eigen schuld!’

Met een chagrijnig gezicht rukte hij zijn jas van een spijker en plantte zijn gleufhoed op zijn hoofd. Visha, die spijt had van haar harde woorden, hield haar wang omhoog voor een kus, maar hij draaide zich om en liep naar de deur.

‘Hoe laat kom je thuis?’ riep Visha hem na.

‘Je weet dat ik vandaag al het snijwerk moet doen.’ In de deuropening bleef hij staan. ‘Ruim jij hier de rotzooi maar op. Ik kom thuis als ik thuiskom.’

Rachel begon zwaar te worden in de armen van haar moeder, en haar gekrijs was zenuwslopend. Visha droeg haar dochter naar de slaapkamer en zette haar op het bed. ‘Rustig maar, meisje.’ Ze keek om zich heen op zoek naar iets waar ze Rachel mee kon afleiden; dat lukte Sam ook altijd. Ze pakte de jampot met kleingeld van de kast.

‘Rachel, wil jij zo lief zijn om het geld voor mama te tellen? Daarna gaan we samen boodschappen doen. Ik ben niet boos over de theepot, heus. Alsjeblieft?’

Wonder boven wonder luisterde ze. Ze onderdrukte haar gesnik, pakte de jampot en kieperde hem om op het bed. Roestige centen, doffe stuivers, gladde dubbeltjes, zelfs een paar kwartjes. Ze begon er kleine stapeltjes van te maken, soort bij soort.

Nog steeds op het ergste voorbereid ging Visha naar de keuken.

Ze ging zitten en gunde zichzelf even de tijd om bij te komen. Mrs. Giovanni stak vanuit de gang haar hoofd om de hoek van de deur, haar haar verbogen onder een gebloemde hoofddoek.

‘Kan ik iets voor je doen, Visha?’ bood ze aan.

‘Nee, dank je, ze is nu weer rustig.’ Treurig keek ze naar de gebroken theepot. ‘Moet je zien wat ze heeft gedaan.’

‘Wil je een theepot van me lenen?’

Visha schudde haar hoofd, gebaarde naar een hoge plank boven het aanrecht. ‘Ik gebruik mijn goede wel, van het seiderservies.’

‘Ik kom straks nog even kijken, goed?’

‘Tot straks, Maria.’ Visha veegde de scherven bij elkaar en gooide ze in de vuilnisemmer.

‘Kijk, mama!’ riep Rachel vanuit de slaapkamer. ‘Zullen we vandaag roggebrood kopen?’

Visha liep naar haar toe, bekeek de stapeltjes en maakte een rekensommetje. ‘Vandaag niet. Als papa morgen zijn loonzakje krijgt, kopen we vers roggebrood en vis. Maar vandaag moet ik de verzekeringsman nog betalen, ik heb een stuiver nodig voor gas om soep te maken, en morgenochtend nog een.’ Terwijl Visha haar financiële verplichtingen opsomde, deed ze munten terug in de jampot. Toen bekeek ze wat er nog op het bed lag. ‘Dit is genoeg voor een oud brood, een paar wortels en een soepbeen. Ik heb nog een ui. En een paar lekkere augurken, weet je nog, Rachel?’

Op de begane grond van de huurkazerne was een winkeltje met grote vaten pekelnat, waarin de winkelier komkommers van een boer op Long Island en augurken pekelde. De gangen in het gebouw roken naar dille en knoflook en azijn.

Visha stak de munten in haar zak en tilde Rachel van het bed. ‘Kom, ik zal je helpen aankleden, dan kunnen we boodschappen doen.’

Toen ze door de keuken liepen, bleef Rachel staan om naar een pakketje op het aanrecht te wijzen. ‘Papa’s lunch!’

‘Hè, zie je nou wat je hebt gedaan door zo hard te huilen! Wat moet hij nu eten?’ Visha had direct spijt van haar scherpe woorden. Rachels onderlip begon te trillen. Ze kon elk moment weer gaan huilen. ‘Ik ben niet boos, Rachel. Niet huilen, alsjeblieft. Zullen we papa zijn lunch brengen op de fabriek?’

Rachel deed haar mond dicht. Ze was nog nooit in de fabriek geweest. ‘Kan ik dan zien waar de knopen vandaan komen?’ Als Harry ’s avonds thuiskwam, nam hij vaak een verzameling knopen mee, die hij in een lapje stof had gebonden. Het was Rachels taak om de knopen overdag te sorteren op kleur en formaat, zittend op de vloer in de voorkamer.

‘Ja. En de naaimachines en alle andere dingen. Denk je dat je jezelf kunt aankleden?’

Rachel huppelde naar de voorkamer, trok een la open van de commode waarin haar kleren en die van haar broertje waren opgeborgen. Ze trok kousen over haar benen en een trui over haar hoofd.

Visha glimlachte om haar eigen plan, aarzelde toen. Harry had tegen haar gezegd dat hij niet wilde dat ze naar de fabriek kwam. ‘Een snijder staat boven de naaisters, Visha, dat weet je,’ had hij uitgelegd. ‘Ik moet mijn status hooghouden. Ik kan mijn werk niet laten liggen om met mijn knappe vrouw te pronken.’ Maar zou hij na vannacht, en vanochtend in de slaapkamer, niet blij zijn om haar te zien?

‘Rachel,’ zei ze terwijl ze haar veters strikte, ‘zul je lief zijn?’

‘Ja, mama, ik beloof het.’

‘Goed dan, we brengen papa zijn lunch en doen op de terugweg boodschappen.’

De fabriek was een flink eind lopen van hun huis – als het slecht weer was, nam Harry de tram – maar vandaag was het mooi lenteweer. Visha hield Rachels hand stevig vast en baande zich een weg door de drommen mensen die zich rondom de handkarren hadden

verzameld. Ze sloegen de hoek om en wachtten tot de tram voorbij was, keken naar het vonken en knetteren van de bovenleiding. Bij het oversteken van Broad Street tilde Visha Rachel over een berg paardenpoep heen, en ze trok haar dicht tegen zich aan toen een pick-up rakelings langs hen reed, met wielen die groter waren dan haar kleine meisje. Uiteindelijk wees Visha op een bakstenen gebouw dat veel groter was dan hun huurkazerne. ‘Daar is het.’ Een politieagent op het kruispunt floot om het verkeer van Broadway tot staan te brengen, en snel staken ze over.

In de hal van het gebouw nam Visha Rachel mee naar een brede deur, waar ze stil bleef staan. ‘We moeten met de lift naar boven,’ legde ze uit. De deur schoof open, en in de lift stond een jonge man. De lift, die bedoeld was om vracht en tientallen arbeiders tegelijk te vervoeren, was groter dan Visha’s keuken.

‘Welke verdieping?’ vroeg de jongen toen ze instapten.

‘Goldmans Textiel.’

‘De fabriek of het kantoor?’

‘De fabriek.’

‘Die zit op de zesde verdieping.’ De jongen trok de deur dicht, en de lift begon te trillen en te schudden.

Rachel slaakte een kreet.

‘Voor het eerst in een lift?’ vroeg hij. Rachel keek naar Visha, die in haar plaats knikte. ‘Leuk, hè?’ Met een schok bleef de lift hangen. ‘Goldmans.’

Visha gaf Rachel een hand en ze stapten uit de lift. Het rumoer was oorverdovend. De verdieping was helemaal open, met ijzeren pilaren tot aan het plafond. Omdat er geen binnenmuren waren die de grote ramen blokkeerden, was het er heel licht. Stofdeeltjes en pluïsjes dansten in de banen zonlicht. Overal stonden lange tafels, met eindeloze rijen naaimachines, waarachter vrouwen met gebogen rug aan het werk waren. Loopjongens renden rond om stukken

stof naar de naaisters te brengen en de manden met voltooid werk die aan hun voeten stonden op te halen. In een van de hoeken zaten meisjes op de vloer; de jongsten staken draden in naalden en de oudere meisjes, van elf of twaalf, naaiden knopen op de blouses die in stapels om hen heen lagen.

De machines ratelden en gonsden zo luid dat Visha moest schreeuwen in Rachels oor. ‘Daar is papa!’

Hij stond aan de snijtafel, met zijn rug naar hen toe. Boven zijn hoofd hingen ijzeren mallen van patroondelen aan het plafond.

Rachel trok aan Visha’s hand, wilde naar hem toe rennen, maar Visha hield haar tegen. ‘Hij is aan het snijden! De messen zijn heel erg scherp, we mogen hem niet aan het schrikken maken.’ Rachel hield zich in; ze was die ochtend al een keer stout geweest. Samen liepen ze langs de naaimachines naar de snijtafel.

Harry keek om en zag hen aankomen. Zijn blik ging over Visha’s schouder naar een van de naaisters, een knap meisje met om haar hals een kanten kraagje. Ze keek hem aan, haar handen verstijfd om de naaimachine, en de kleur trok weg uit haar wangen. Omdat Visha zag dat hij het mes had neergelegd, liet ze Rachels hand los. Ze rende een paar stappen en sprong in haar vaders armen. Afwezig tilde hij haar op, kijkend naar het meisje, dat opstond van haar machine. Zo snel als ze kon holde ze weg, tussen alle mensen door, en ze verdween door een deur, met de voorman op haar hielen.

Visha stond nu voor Harry, haar gezicht opgetild voor een kus.

‘Wat doen jullie hier?’ gromde hij. Ze liet haar kin weer zakken.

‘We komen je lunch brengen, papa. Die ben je vanochtend thuis vergeten.’

‘Ze was heel erg van streek dat je niets te eten zou hebben, en ik was bang dat ze weer een aanval zou krijgen. Ik heb gezegd dat we jou je lunch zouden brengen als ze lief was.’ Visha reikte hem het pakketje aan.

‘Dat is aardig van je, Visha.’ Harry propte het lunchpakketje in zijn zak, greep de elleboog van zijn vrouw beet en liep met Rachel nog in zijn armen naar de lift. ‘Maar ik heb je verteld dat ik een grote bestelling heb. Ik heb hier geen tijd voor.’

Rachels lip begon te trillen. ‘Ben je niet blij om ons te zien, papa?’

‘Ik ben altijd blij om je te zien, aapje van me. Niet huilen. Alleen heb ik vandaag erg veel werk. Ik zie je straks thuis.’ Hij zette Rachel neer en liep terug naar de snijtafel.

De liftdeur ging open, maar die stond vol kratten met restjes stof. ‘Kunnen jullie misschien de trap nemen?’ vroeg de jonge man. ‘De voddenboer is er.’

Visha en Rachel liepen naar de deur van het trappenhuis. Op de overloop stond een snikkende naaister tegen de muur geleund. Het meisje was nog heel jong, zag Visha, hooguit zeventien, en zo te zien was ze van Italiaanse komaf. Visha vroeg zich af wat haar zo verdrietig maakte. Ze legde een hand op haar schouder, maar het meisje duwde haar hand met een fel gebaar weg en rende de trap weer op. Visha haalde haar schouders op, gaf Rachel een hand en samen liepen ze de trappen af. Het waren er heel veel, met een bocht bij elke verdieping; tegen de tijd dat ze beneden waren, was Rachel helemaal duizelig.

Rachels arm hing zwaar aan Visha’s hand terwijl ze boodschappen deden: de slager in Broad Street voor het soepbeen, de bakkerij op de hoek voor een brood van de vorige dag. Bij een handkar voor hun huurkazerne onderhandelde Visha over een bos slappe wortels en een paar aardappels met uitlopers. Pas toen ze in de winkel van Mr. Rosenblum waren om augurken te kopen, kikkerde Rachel op.

‘Kijk eens wie we daar hebben! Het zonnetje in mijn winkel.’ Mr. Rosenblums glimlachende ogen rimpelden zijn gezicht. Met de meeste klanten sprak hij Jiddisch, maar met kinderen oefende hij zijn Engels.

‘Mr. Rosenblum, we zijn naar de fabriek van mijn vader geweest!’
‘O ja? En vond je het leuk? Ga je er op een dag werken, samen met je papa?’

‘Nee, daar wil ik niet werken. Er is veel te veel kabaal. De naaisters gaan ervan huilen.’

‘Van lekkere augurken is nog nooit iemand gaan huilen. Kies er maar een, Ruchelah.’ Hij tilde het deksel van een groot houten vat, en Rachel koos een dikke augurk. ‘Proef maar,’ zei hij. Ze nam een hapje en haar mond trok samen. ‘Hoe zuurder de augurk, des te beter voor jou.’

‘Erg lekker, Mr. Rosenblum, dank u wel.’

‘En voor u, Mrs. Rabinowitz?’ Visha vroeg om zes augurken. Hij gaf haar er zeven. ‘Eentje voor de jongen,’ zei hij met een knipoog naar Rachel. ‘Dan hoeft hij niet jaloers te zijn op zijn zusje.’

Eenmaal boven gaf Visha Rachel een snee van het gekochte brood. ‘Kijk eens, het midden is nog zacht. Neem maar mee naar de voorkamer en ga knopen sorteren. Ik ga soep maken.’

In de stille kamer schoof Rachel de pot met knopen naar het raam, waar warm zonlicht op het linoleum scheen. Ze stak een hand in de pot, haalde er een vuist vol knopen uit en spreidde ze uit op de vloer. Als eerste sorteerde ze de knopen op kleur: zwart en bruin en wit. Vervolgens op het materiaal waarvan ze waren gemaakt: parelmoer scheidde ze van ivoor en been, schildpad van git en hoorn. Het formaat kwam als laatste, hoewel Harry meestal alleen knoopjes voor blouses meenam. Soms vond Rachel een grote jasknoop, zo groot dat ze hem als een tol kon laten ronddraaien. Onder het werken zei ze het alfabet op, dat Sam haar had geleerd, van a tot z.

Visha glimlachte om het geprevel van haar dochter terwijl ze groente sneed. Ze legde het mes op de snijplank, deed een stuiver in de gasmeter, streek een lucifer af en zette de pan op een brander. In een lik vet die ze van de vorige soep had geschept, fruitte ze de uien,